

(NE)ATLEIDIMAS NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS

JUSTINAS BAGDŽIUS

<https://orcid.org/0000-0001-8309-656X>

Nacionalinės teismų administracijos

direktoriaus vyresnysis patarėjas

Socialinių mokslų (teisė) daktaras

Tel. + 370 6 234 1790

El. paštas justinas.bagdzius@gmail.com

ĮVADAS

2000 m. rugsėjo 26 d. patvirtinus Lietuvos Respublikos baudžiamąjį kodeksą (toliau – BK) buvo įtvirtinta nauja nepriklausomos Lietuvos baudžiamosios politikos kryptis. Baudžiamuoju įstatymu buvo ne tik nustatytos nusikalstamos veikos ir bausmės už jų padarymą, bet ir reikšmingai išplėtos galimybės, lengvinančios kaltininko padėtį: galimybė švelninti baudžiamąją atsakomybę ar bausmę ir atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės ar bausmės (Prapiestis, Švedas, 2011). BK 1 straipsnyje nustatyta šio įstatymo paskirtis: juo ne tik apibrėžiama, kokios veikos yra nusikaltimai ir baudžiamieji nusižengimai, ne tik nustatomos bausmės už jų padarymą, baudžiamojo ir auklėjamojo poveikio priemonės, bet nustatomi ir baudžiamosios atsakomybės pagrindai ir sąlygos, taip pat pagrindai ir sąlygos, kuriems esant nusikalstamas veikas padarę asmenys gali būti atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 1 straipsnio 2 dalies 3 punktas).

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės įtvirtintas BK VI skyriuje, kuriame numatytos septynios bendrosios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys: atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės asmeniui ar veikai praradus pavojingumą (BK 36 straipsnis), dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo (BK 37 straipsnis), kaltininkui ir nukentėjusiam asmeniui susitaikius (BK 38 straipsnis), kai yra lengvinančių aplinkybių (BK 39 straipsnis), aktyviai padėjus atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas (BK 39¹ straipsnis), pranešėjo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 39² straipsnis) ir pagal laidavimą (BK 40 straipsnis). BK Bendrojoje dalyje taip pat numatyta galimybė nuo baudžiamosios atsakomybės atleisti teismo ribotai pakaltinamą pripažintą asmenį, padariusį tam tikro pobūdžio nusikalstamas veikas (BK 18 straipsnio 2 dalis), taip pat asmenį, kuris nusi-

kalstamą veiką padarė nugirdytas ar apsvaigintas prieš savo valią, dėl ko nesugebėjo suvokti savo elgesio pavojingumo (BK 19 straipsnio 2 dalis), ir nepilnamečio asmens atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės (BK 93 straipsnis). BK Specialiojoje dalyje numatyta dar keturiolika atvejų¹, kai asmuo tam tikromis sąlygomis gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės už konkrečios nusikalstamos veikos padarymą.

Baudžiamajoje teisėje įsitvirtinęs atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaip materialusis baudžiamosios teisės institutas pagrįstas koncepcija, kad jo taikymas nereikia asmens išteisinimo, t. y. asmeniui nėra tiesiog dovanojama ar jis reabilituojamas dėl įtarimo padarius nusikalstamą veiką. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės traktuojamas kaip viena iš kompromiso tarp valstybės, atstovaujamos kompetentingų institucijų (teismo, prokuratūros), ir asmens, padariusio baudžiamajame įstatyme numatytą nusikalstamą veiką, apraiškų (Sverchkov, 2008, p. 8), kai, esant konkrečioms įstatymo numatytioms sąlygoms, nusikalstamą veiką padaręs asmuo atleidžiamas nuo to, kas sudaro baudžiamosios atsakomybės turinį, t. y. nuo pasmerkimo valstybės vardu pripažįstant kaltu padarius nusikalstamą veiką ir priimant apkaltinamąjį nuosprendį, nuo baismės skyrimo ir teistumo (Piesliakas, 2008, p. 345).

Vis dėlto šis koncepcinis pagrindas, nors iš pirmo žvilgsnio atrodo logiškas ir aiškus, net ir praėjus dvidešimčiai metų nuo BK įsigaliojimo, baudžiamosios teisės mokslininkų darbuose nagrinėjamas kaip diskutuotinas ir keliantis klausimų, į kuriuos ne visada randama visapusiškai pagrįstų atsakymų. Kai kurios doktrinoje suformuotos, bet mokslinio pagrindimo neturinčios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės idėjos taip prigijo, kad tapo nebekvestionuotinomis.

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės taip pat yra pagrindas, kuriuo iš esmės bet kurioje stadijoje gali būti užbaigiamas baudžiamasis procesas. Tai yra viena priežasčių, kodėl baudžiamosios teisės mokslo darbuose atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės samprata patiria esminių tarpšakinių (baudžiamosios materialiosios ir proceso teisės) prieštarų, jau ilgą laiką keliančių teisės mokslininkams klausimų. Tokios prieštaros pagrindas – ikiteisminio tyrimo nutraukimas „nereabilituojančiais“ pagrindais ir baudžiamajame įstatyme įtvirtinta sąlyga, nustatyta kiekvienai atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšiai, – „nusikalstamą veiką padaręs asmuo“. Kaip nurodo Rima Ažubalytė, ginčas dėl procesinių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės formų ir nekaltumo prezumpcijos principo yra senas, iki šiol neišspręstas, apie kurį tam tikru metu tiesiog nustota diskutuoti (Ažubalytė, 2006, p. 17). Skirtingais aspektais šiame straipsnyje aptariamą temą savo mokslo darbuose yra analizavę Agnė Baranskaitė

1 Tokia galimybė atleisti asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės yra numatyta BK 114 straipsnio 3 dalyje, 118 straipsnio 2 dalyje, 119 straipsnio 3 ir 4 dalyse, 147 straipsnio 3 dalyje, 147¹ straipsnio 3 dalyje, 147² straipsnio 2 dalyje, 157 straipsnio 3 dalyje, 189¹ straipsnio 2 dalyje, 226 straipsnio 6 dalyje, 227 straipsnio 6 dalyje, 259 straipsnio 3 dalyje, 291 straipsnio 2 ir 3 dalyse.

(Baranskaitė, 2003; Baranskaitė, 2005; Baranskaitė, Prapiestis, 2006; Baranskaitė, 2007; Baranskaitė, 2008; Baranskaitė, 2009), Iveta Vitkutė-Zvezdinienė (Vitkutė-Zvezdinienė, 2009), Rima Ažubalytė, įvairiu teisiniu požiūriu tyrusi diskrecinį baudžiamąjį procesą ir jo santykį su atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės (Ažubalytė, 2006; Ažubalytė, 2008), Olegas Fedosiukas (Fedosiukas, 2014), taip pat apie atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės teorines ir praktines problemas rašė Vytautas Piesliakas (Piesliakas, 1979).

Naujausia atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sampratos formavimo ir praktinio taikymo analizė buvo pateikta šio straipsnio autoriaus disertaciniame tyrime „Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą“ (Bagdžius, 2022), kuria-me tirtas ir klausimas, ar atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės patenka į baudžiamosios atsakomybės taikymo turinį. Dėl ribotos minėtojo disertacinio tyrimo apimties tam tikri klausimai buvo palikti už analizės ribų, todėl šį straipsnį galima laikyti pirmiau minėtosios temos tęsiniu turint tikslą sistemiškai ir visapusiškai pažvelgti į teisinę ir doktrininę atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto problematiką, įvertinti galimą vidinę atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto prieštarą ir rasti galimus šių problemų sprendimo būdus.

Tokį tikslą pasiekti padės šie tyrimo uždaviniai:

- 1) identifikuoti pagrindinius veiksnius, lemiančius atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės doktrininio ir teisinio traktavimo prieštaringumą tikrajai šio reiškimo teisinei prigimčiai;
- 2) esamos problematikos kontekste įvertinti BK įtvirtintus bendruosius ir specialiuosius atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindus;
- 3) atsakyti, ar atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti suprantamas kaip baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma;
- 4) suformuluoti galimus doktrininį ir teisinių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo problemų sprendimo būdus.

1. BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS TAIKYMAS ATLEIDŽIANT NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS

BK VI skyriuje ir BK Bendrojoje dalyje numatytais kitais (BK 18 straipsnio 2 dalis, 19 straipsnio 2 dalis, 93 straipsnis) atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejais vartojama apibrėžtis „padaręs nusikalstamą veiką“ laikytina šio instituto teisinės ir mokslinės problematikos alfa ir omega.

Šia formule pradedamos visos bendrosios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšys, išskyrus vieną – asmens, aktyviai padėjusio atskleisti organizuotos grupės ar nusikalstamo susivienijimo narių padarytas nusikalstamas veikas, atleidimą nuo bau-

džiamosios atsakomybės (BK 39¹ straipsnis). Čia kalbama apie asmenį, *įtariamą* dalyvusį atitinkamoje nusikalstamoje veikoje.

Dėl minėtojo žodžių junginio kylančių klausimų išsamesnis aprašymas neužtikrintų šio straipsnio koncentruotumo, todėl, aiškumo dėlei, svarbiausius doktrininis ir jurisprudencinius aspektus galima suglaudinti į tokią klausimų visumą:

- a) ar apibrėžtis „padaręs nusikalstamą veiką“ reiškia baudžiamojon atsakomybėn dar nepatrauktą asmenį, kurio faktinis veikimas ar neveikimas atitinka BK uždraustos pavojingos veikos objektyviusius ir subjektyviusius požymius, bet tai nėra nustatyta oficialiu teisiniu sprendimu; ar tai reiškia, kad asmens veika yra nustatyta ir įvertinta teisiniu sprendimu – teismo nuosprendžiu (ar kitomis analogiškomis jo formomis)? Kitaip tariant, kalbama apie su nekaltumo prezumpcijos turinio reikalavimais susijusią problemą, – ar be įsiteisėjusio teismo apkaltinamojo nuosprendžio galima teigti, kad asmuo yra padaręs konkrečią (-ias) nusikalstamą (-as) veiką (-as);
- b) ar „padaręs nusikalstamą veiką“ atitinka formuluotę „pripažintas kaltu“; jei ne, kyla klausimas, ar asmuo gali būti baudžiamąja teisine prasme pripažintas padaręs nusikalstamą veiką, bet nebūti kaltas;
- c) jei teisinė išvada, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, galima tik pagal bendrojo baudžiamąjo proceso taisykles, tai kuo atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės skiriasi nuo atleidimo nuo bausmės instituto;
- d) taip pat, jei pripažinti, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką, galima tik įvykus nuteisimui analogiškus standartus atitinkančiam teismo procesui, tai kaip tokius standartus užtikrina asmens atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės ankstesnėse baudžiamąjo proceso stadijose (ikiteisminio tyrimo metu);
- e) jei atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės ir nuteisto asmens teisinė padėtis yra iš esmės skirtinga – atleistas nuo atsakomybės asmuo nelaikomas pasmerktu, t. y. nuteistu pripažįstant jį kaltu, tai kokią teisinę reikšmę turi baudžiamąjo poveikio priemonių paskyrimas tokiam asmeniui;
- f) ar sprendimai, kuriais asmuo nuo baudžiamosios atsakomybės atleidžiamas paskiriant tam tikrą išbandymo laikotarpį, atitinka laikino sprendimo koncepciją, ir kaip toks sprendimas, kartu su baudžiamąjo poveikio priemonių įvykdymu, atitiktų *non bis in idem* principą, jei reikia pakartotinai spręsti asmens baudžiamosios atsakomybės klausimą ir skirti bausmę?

Aptariamųjų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės aspektų analizė baudžiamosios teisės doktrinoje „perlipo“ paties atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutą. Šia analize remiantis imta aiškinti kitus baudžiamuosius teisinius institutus. Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kai kuriuose baudžiamosios teisės mokslo darbuose tapo baudžiamosios atsakomybės turinio sampratos sudedamąja dalimi, t. y.

baudžiamoji atsakomybė už BK numatytos nusikalstamos veikos padarymą gali būti realizuojama ir taikant baudžiamąją atsakomybę, ir atleidžiant nuo jos (Švedas *et al.*, 2019, p. 71; Višinskis, 2015, p. 243; Baranskaitė, 2007, p. 80). Tokia pozicija naujajame baudžiamosios teisės vadovėlyje apibendrinama taip: „Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės esmę sudaro tai, kad konstatavęs, jog asmuo padarė nusikalstamą veiką, teismas, įvertinęs aplinkybių, susijusių su padaryta veika ir kaltininko asmenybe, visumą, padaro išvadą, kad kaltininkui nėra būtina skirti bausmę. Pabrėžtina, kad ir šiuo atveju yra įgyvendinamas vienas iš svarbiausių baudžiamosios atsakomybės elementų – tai kaltininko ir jo padarytos nusikalstamos veikos pasmerkimas valstybės vardu“ (Švedas *et al.*, 2019, p. 71).

Vadinasi, pritariant tokiai atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sampratai, reikėtų konstatuoti, kad A. Baranskaitė, analizavusi BK 38 straipsnyje įtvirtintą atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui susitaikius su nuketėjusiuoju, darė visiškai pagrįstą išvadą, kad BK VI skyriuje numatyto atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto pavadinamas yra iš esmės neteisingas ir turėtų būti tikslinamas nurodant, kad tai yra atleidimas nuo bausmės (Baranskaitė, 2007, p. 80–81).

Vis dėlto šio straipsnio autorius savo disertaciniame tyrime, taikydamas mokslinius lingvistinį ir sisteminį metodus, priėjo prie kitokios išvados: atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės negalima laikyti baudžiamosios atsakomybės realizavimu, – ne tik todėl, kad tai kalbos ir logikos požiūriu atrodo kaip oksimoronas, bet ir dėl to, kad priimant sprendimą atleisti nusikalstama veika įtariamą ar kaltinamą asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės dėl padarytos nusikalstamos veikos atsiradę baudžiamieji teisiniai santykiai yra nutraukiami prieš šį asmenį galutinai „perkeliant“ per esminį baudžiamosios atsakomybės taikymo „slenkštį“ – viešą pasmerkimą valstybės vardu pripažįstant jį kaltu (Bagdžius, 2022, p. 88–89).

Kita vertus, net ir tokia mokslinių tyrimų taikymo rezultatais grįsta išvada gali pasirodyti panašesnė į bandymą doktrininio būdu išspręsti (išaiškinti) tam tikras prigimtinės atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto problemas, kai *de facto* nuteisto ir atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens teisinė padėtis skiriasi tik vieninteliu aspektu – teistumo (ne)turėjimu.

Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės, nors ir nelemiantis asmens nenu teisimo ir nepasmerkimo, vis dėlto neužtikrina ir asmens nepriekaištingos reputacijos išsaugojimo. Tai atsispindi ir naujausioje Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo (toliau – Konstitucinis Teismas) nagrinėtoje byloje, kurioje Teismas tyrė Vidaus tarnybos statuto nuostatas, susijusias su asmens atitiktimi nepriekaištingos reputacijos reikalavimams, kai asmuo „įstatymų nustatyta tvarka buvo atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės <...>“ (žr. Konstitucinio Teismo 2022 m. spalio 20 d. nutarimą). Ši Vidaus tarnybos statuto nuostata aktuali horizontaliuoju aspektu, nes turi reikšmės ir kitiems

specialiesiems įstatymams, kuriuose keliamas asmens nepriekaištingos reputacijos reikalavimas kaip prielaida, leidžianti jam eiti tam tikras pareigas (plačiau apie nepriekaištingos reputacijos kriterijų nuo baudžiamosios atsakomybės atleistiems asmenis: Bagdžius, 2022, p. 93–100).

Deja, Konstitucinis Teismas, minėtoje byloje tyręs su atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės padariniais susijusių klausimų konstitucingumą, pačios atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sampratos aiškinimą paliko už konstitucinės justicijos ribų ir neatsakė į klausimą, ar atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo yra asmuo, kuriam buvo (ne)taikyta baudžiamoji atsakomybė, ir kaip, priklausomai nuo atsakymo, keičiasi jo (asmens) reputacijos suvokimas. Kitaip tariant, net ir priėmus šį nutarimą lieka neatsakyta į klausimą, ar galimi ir ar konstituciškai pateisinami ribojimai asmeniui eiti tam tikras pareigas ar užsiimti tam tikra veikla, jei jo atžvilgiu baudžiamoji atsakomybė nebuvo taikyta, nes jis nuo jos buvo atleistas. Dėl šios priežasties tolesnei analizei ši byla nėra aktuali. Konstatuoti galima tik vieną aiškų dalyką: atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo nebus laikomas nepriekaištingos reputacijos tik jei tai *expressis verbis* bus nustatyta įstatyme, o bendrieji asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn teiginiai („buvo pripažintas kaltu“, „nuteistas“) nepriekaištingos reputacijos aspektu nesudarys kliūčių asmeniui eiti tam tikras pareigas.

Lietuvos Aukščiausiasis Teismas (toliau – LAT) yra išaiškinęs, kad „nuosprendis, kuriuo nutraukiama baudžiamoji byla, atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės, nėra apkaltinamasis nuosprendis, tačiau priimant tokį nuosprendį turi būti nustatyta, kad asmuo padarė nusikalstamą veiką. Nuosprendis, kuriuo nutraukiama baudžiamoji byla, skiriasi nuo išteisinamojo nuosprendžio, nes tik išteisinamasis nuosprendis reiškia, kad asmuo yra nekaltas <...>“ (LAT 2008 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamajoje byloje).

Vadinasi, padariusio nusikalstamą veiką, bet atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens teisinis statusas yra „pakibęs“ tarp „visiškai nuteistas“ ir „neišteisintas“. Šioje gana miglotoje erdvėje bandant rasti tikslesnę atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens vietą, galima įsivaizduoti vertikalią tiesę. Laikykime, kad tiesė turi nustatytus pradžios ir pabaigos taškus 0 ir 10. Pradiniu (nuliniu) tašku laikome nusikaltimu kaltinto, bet išteisinto asmens padėtį, – jis oficialiai paskelbtas esąs nekaltas, reabilituojamas, jam negali būti taikomos jokios teisinio poveikio priemonės. Galutinis tiesės taškas reiškia už nusikaltimą (čia tikslingai eliminuojamas baudžiamasis nusižengimas) nuteistą asmenį, kuris pereina į viešo ir oficialaus pasmerkimo būseną – teismo nuosprendžiu paskelbiamas kaltas nusikaltimo padarymu, jam skiriama baismė, taip pat kyla teistumo ir bendrai nuteisimo nulemtos negatyviosios teisinės ir socialinės pasekmės.

Rezoliucinėje nuosprendžio dalyje išdėstomas sprendimas asmenį pripažinti kaltu reiškia šio asmens pasmerkimą valstybės vardu, o taikant atleidimą nuo baudžiamosios

atsakomybės asmuo nuo minėtojo baudžiamosios atsakomybės turinį sudarančio elemento yra atleidžiamas. Tai, kad atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo nuteisiamas, t. y. nepasmerkiamas ir vėliau nepatiria iš to kylančių negatyvių pasekmių, yra vienas reikšmingiausių teisinių šio instituto privalumų, kartu artinantis atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens statusą arčiau pradinio taško „išteisintas“.

Baudžiamoji teisė, skirtingai nei kitos teisės šakos, kurių normos teisės subjektams nustato elgesio draudimus ir sankcijas už jų nevykdymą, kalba ir „moralės balsu“ (angl. *moral voice*) (Simester, 2021, p. 4). Deliktinė, sutartinė, komercijos, viešųjų pirkimų ar kitus santykius reguliuojanti teisė tam tikrais atvejais irgi numato baudžiamųjų sankcijų taikymo galimybes. Jos taip pat gali nustatyti elgesio draudimus, bet tik baudžiamojoje teisėje tai išreiškiama nujaučiant visuomeninę moralinę „nedaryk to, bus blogai“ poetkę. A. Simesteris akcentuoja, kad oficialų kaltininko pasmerkimą nelemia vien formalus bausmės taikymas. Pasmerkimas, šio autoriaus vertinimu, formuojasi „virš“ sankcijos, taigi nuteisimas, o ne bausmė, pažymi asmenį esant nusikaltėli. Jokių kitu teisiniu sprendimu už joki kitą teisės pažeidimą asmeniui nesuteikiamas, pavyzdžiui, prievolės pažeidėjo statusas, tuo tarpu nuosprendis užtraukia „nusikaltėlio gėdos“ būseną, kuri sutrikdo asmens ir visuomenės santykį. Daugumai „nuteistų nusikaltėlių“ didžiausia žala yra ne bauda ar įkalinimas, bet uždėta nusikaltėlio žymė ir visos iš to išplaukiančios antrinės pasekmės, kurios gali lemti ir tam tikrų teisių, visuomeninių interesų, leidimų, įsidarbinimo galimybių netekimą.

Atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo išvengia oficialaus pasmerkimo ir „nusikaltėlio“ etiketės. Nors ir tokiu atveju teismas privalo konstatuoti nusikalstamos veikos „padarymą“, nusikalstamos veikos sudėties požymių buvimo konstatavimas vertinant konkretų asmens elgesį, dėl kurio jis buvo traukiamas baudžiamojon atsakomybėn, nėra tapatus asmens pripažinimui kaltu (LAT 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Europos Žmogaus Teisių Teismo (toliau – EŽTT) praktikoje taip pat akcentuojama, kad nusikalstamos veikos sudėties požymių konstatavimas teismo sprendime neturėtų būti savaimė vertinamas kaip nekaltumo prezumpcijos reikalavimo pažeidimas, jei tame sprendime išvengiama tiesioginių kaltinamųjų formuluočių, bet nustatant ir nurodant veikai kvalifikuoti svarbias aplinkybes nebūtina (ir negalima) konstatuoti, kad jos tikrai buvo, turi būti apsiribojama įtarimu (*Peltreau-Villeneuve prieš Šveicariją*). Pakanka, kad (net nesant jokių formalų išvadų) būtų tam tikrų samprotavimų, leidžiančių manyti, jog teismas mano kaltinamąjį esant kaltą (*Allen prieš Jungtinę Karalystę*). Kartu tai reiškia, kad vien nusikalstamos veikos sudėties požymių nurodymas, įvertinant asmeniui pareikšto kaltinimo pagrįstumą, *a priori* nelemia asmens patraukimo baudžiamojon atsakomybėn, įskaitant jo pasmerkimą ir pripažinimą kaltu. Tai, kad atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo neperžengia pripažinimo kaltu barjero, o byla jo atžvilgiu nutraukiama iki šio procesinio veiksmo (pavyzdžiui,

BPK 305 straipsnio 1 dalis, 4 dalis), lemia teisinę išvadą, kad toks asmuo baudžiamojon atsakomybėn patrauktas nebuvo (Bagdžius, 2022, p. 101).

Taigi nors atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens viešas nepasmerkimas valstybės vardu yra reikšmingas šio instituto privalumas, kartu suteikiantis pagrindą išvadai, kad tokiam asmeniui nebuvo taikyta baudžiamoji atsakomybė, vis dėlto šis teisinis aspektas nėra absoliutus. Net ir nuteisusi, nepasmerkusi asmens valstybė vis tiek pasilieka teisę reguliuoti visuomeninius santykius taip, kad oficialiai pripažinti padarę nusikalstamą veiklą, nuteisti, bet atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės asmenys neatitiktų nepriekaištingos reputacijos reikalavimų ir negalėtų užsiimti tam tikra veikla ar darbu. Vadinasi, toks teisinis reguliavimas vis dėlto atskiria atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens teisinę padėtį nuo išteisintojo.

Nepaisant šių teisinių pasekmių, atleistą nuo baudžiamosios atsakomybės asmenį labiausiai artina prie nuteisimo ne jo visuomeninio statuso suvokimas, bet galimybė jam taikyti teises poveikio priemones – baudžiamąjį poveikio priemones.

Pilnamečiam asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės BK VI skyriuje nustatytais pagrindais, gali būti skiriamos baudžiamąjį poveikio priemonės (BK 67 straipsnio 2 dalis). Taigi anksčiau aptarta galimybė atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės asmeniui išvengti viešo pasmerkimo bent šiek tiek artina tokio asmens statusą link išteisintojo, o baudžiamąjį poveikio priemonių, padedančių įgyvendinti bausmės paskirtį (BK 67 straipsnio 1 dalis), taikymas atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės patraukia arčiau nuteisimo statuso.

Baudžiamosios teisės doktrinoje yra mėginimų akivaizdžiai atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto prigimties ir baudžiamąjį poveikio priemonių taikymo prieštarą spręsti kitokiu šių priemonių interpretavimu. R. Drakšo teigimu, atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atveju baudžiamąjį poveikio priemonės nesudaro baudžiamosios atsakomybės turinio ir egzistuoja šalia jo (Drakšas, 2004, p. 29–30). R. Ažubalytė taip pat yra tos nuomonės, kad baudžiamąjį poveikio priemonių interpretavimo ir taikymo problema galėtų būti išspręsta „panašaus pobūdžio priemonės traktuojant ne kaip baudžiamąjį atsakomybės išraiškos formą, o kaip įpareigojimus, kurių vykdymas yra sąlyginio diskrecinio persekiojimo pasekmė“ (Ažubalytė, 2008, p. 45). Vis dėlto pagal baudžiamąjį teisinį reguliavimą baudžiamąjį poveikio priemonėms nėra nustatoma kitokių (specifinių) tikslų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atveju nei keliami bausmei. Kaip teigia O. Fedosiukas, dauguma šių priemonių nuo bausmės skiriasi tik pavadinimu, jos nedera su bendrąja atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės koncepcija ir tokio instituto kaip diskrecinis baudžiamasis procesas forma (Fedosiuk, 2014, p. 39).

BK 67 straipsnio 6 dalyje nustatyta, kad kai baudžiamąjį poveikio priemonės skiriamos kartu su bausme arba skiriamos dvi ar daugiau baudžiamąjį poveikio priemo-

nių, atsižvelgiama į jų suderinamumą ir nuteistojo pataisymo galimybes. Taigi pats baudžiamasis įstatymas asmenį, kuriam skiriamos baudžiamojo poveikio priemonės, laiko nuteistuoju ir šiomis priemonėmis nustato iš esmės specialiosios bausmės prevencijos tikslą. Lygiai taip pat šių priemonių skyrimą ir taikymą motyvuoja ir Lietuvos teismai. Teismų praktikoje nurodoma, pavyzdžiui: „<...> pilnai pasiekti baudžiamosios atsakomybės tikslus, be kita ko, padaryti auklėjamąjį poveikį ir atitinkamai išvengti asmens nebaudžiamumo situacijos susidarymo, R. Š. skirtina turtinio pobūdžio baudžiamojo poveikio priemonė <...>. Teismas įsitikinęs, kad <...> šių baudžiamojo poveikio priemonių taikymas galėtų taisomai veikti R. Š., kad jis laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų“ (Vilniaus apygardos teismo 2021 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje). LAT savo sprendimuose tiesiogiai pasako, kad baudžiamojo poveikio priemonės skiriamos asmeniui nubausti: „Sprendžiant, ar skirti baudžiamojo poveikio priemones asmenims, kurie yra atleisti nuo baudžiamosios atsakomybės, tokių priemonių proporcingumo įvertinimas yra esminis momentas, leidžiantis tiek nubausti veiką padariusį asmenį, tiek atgrasyti jį nuo panašaus pobūdžio veikų darymo ateityje“ (LAT 2018 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje). LAT teigimu, skiriant baudžiamojo poveikio priemones asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės, „siekiama to paties rezultato, kaip ir kriminaline bausme, t. y. sulaukyti nuo nusikalstamų veikų darymo, atimti ar apriboti asmeniui galimybę daryti naujas nusikalstamas veikas, paveikti asmenį taip, kad jis laikytųsi įstatymų ir vėl nenusikalstų, užtikrinti teisingumo principo įgyvendinimą“ (LAT 2011 m. rugsėjo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje).

Čia reikėtų pabrėžti, kad baudžiamojo poveikio priemonių skirti teismas neprivalo. Jų nepaskyrus, būtų galima kalbėti, kad nusikalstamą veiką padaręs, bet nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas asmuo nepatyrė neigiamų teisinių suvaržymų ir tiek teisiniu, tiek faktiniu požiūriu gali būti laikomas iš tikrųjų atleistas nuo atsakomybės (jei jam neaktualus nepriekaištingos reputacijos kriterijus). Kita vertus, praktikoje sunku rasti atvejų, kai asmenys bet kuriuo BK VI skyriuje numatytu pagrindu nuo baudžiamosios atsakomybės būtų atleidžiami be baudžiamojo poveikio priemonių. Juk ir kasacinės instancijos teismas yra išaiškinęs, kad net pripažinus, jog asmeniui iš esmės gali būti taikomas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindas, netinkamą baudžiamojo įstatymo taikymą gali lemti ir tai, kad kaltininką atleidus nuo baudžiamosios atsakomybės yra apskritai neskiriamos baudžiamojo poveikio priemonės ar skiriamos tokios, kurios neatitinka padarytos nusikalstamos veikos pobūdžio, pavojingumo ir todėl yra neteisingos (LAT 2015 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Tokiu būdu iš esmės nustatoma, kad teismas didesnės diskrecijos skirti baudžiamojo poveikio priemones ar jų neskirti neturi – sprendimas dėl asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės gali būti pripažintas neteisingu ne todėl, kad buvo padaryta klaidų konstatuojant privalomų tam tikrų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygų

egzistavimą, bet dėl to, kad teismas nepaskyrė atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės asmeniui baudžiamąjį poveikio priemonių ar paskyrė ne tokias, kokios atitiktų jo padarytą nusikalstamą veiką.

Mėginant apibendrinti ir surasti atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens vietą tarp išteisinimo, t. y. sprendimo be jokių teisinių pasekmių, ir griežčiausios valstybės reakcijos į padarytą nusikalstamą veiką – nuteisimo, akivaizdu, kad nusikalstamą veiką padaręs, bet atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės asmuo yra visai arti nuteisitojo. Vienintelė apčiuopiama teisinė nauda šiuo atveju – tik teistumo nebuvimas (baudžiamąjį nusižengimo padarymo atveju ir šis aspektas nėra aktualus), kuris ne visiems asmenims gali būti svarbus (pavyzdžiui, asmuo dirba samdomą darbą, kuriam nėra keliami aukšti nepriekaištingos reputacijos reikalavimai, arba neužiima medžiokle, neturi ir nesiekia gauti leidimo ginklui laikyti ir pan.). Kita vertus, kalbant apie vadinamąsias sąlygines atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis (susitaikymą, laidavimą), neatsargių nusikaltimų padarymo atveju ar tais atvejais, kai asmeniui bausmės vykdymas buvo atidėtas, šių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių taikymas ir potencialus bylos atnaujinimas gali trukti net ilgiau nei teistumo laikotarpis (BK 38 straipsnio 3, 4 dalys, 40 straipsnio 7, 8 dalys ir BK 97 straipsnio 3 dalies 1 ir 2 punktai).

Taigi atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės BK VI skyriaus pagrindais reiškia, kaip teigė A. Baranskaitė, atleidimą nuo bausmės (Baranskaitė, 2007, p. 80–81) arba, kaip mano šio straipsnio autorius, – atleidimą nuo oficialaus ir viešo teisinio pasmerkimo. Atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas yra dviprasmiškas: jeigu atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės asmeniui teismas nepaskirtų baudžiamąjį poveikio priemonių ir asmeniui nėra aktualus teisinis nepriekaištingos reputacijos statusas, būtų galima kalbėti, kad atleistam nuo atsakomybės asmeniui atsakomybė nebūtų realizuojama, bet priešingai būtų tuo atveju, jei teismas laikytų, kad tokiam asmeniui reiktų patirti prievartinę valstybės reakciją į jo padarytą nusikalstamą veiką baudžiamąjį poveikio priemonių forma.

Išties paini atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sampratos formulavimo problematika ir šio instituto teisinis įtvirtinimas baudžiamajame įstatyme gali dar labiau komplikotis, nes atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindus nustato ne tik BK Bendroji dalis. Kaip minėta, BK diferencijuoja šio instituto rūšis į bendrąsias, nustatytas BK VI skyriuje (taip pat BK IX skyriuje, reguliuojančiame nepilnamečių baudžiamosios atsakomybės ypatumus), kurias, esant atitinkamoms sąlygoms, galima taikyti iš esmės bet kurioms nusikalstamoms veikoms iki tam tikro pavojingumo laipsnio, ir specialiąsias, – įtvirtintas atskiruose BK Specialiosios dalies straipsniuose. Šias atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšis skiria ne tik nusikalstamų veikų taikymo spektras.

2. SPECIALIEJI BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS NETAIKymo PAGRINDAI

BK Specialiojoje dalyje nustatyta keturiolika atvejų, kada asmuo gali būti atleidžiamas nuo baudžiamosios atsakomybės už konkrečią nusikalstamą veiką. Nors BK Specialiosios dalies straipsniai, kurie leidžia atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, skiriasi pagal juose įtvirtintų nusikalstamų veikų sudėčių pavojingumo pobūdį ir laipsnį, bendrąja prasme juose nustatytus atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejus galima skirti į dvi pagrindines grupes:

Pirmos grupės atvejai susiję su priežastimis, dėl kurių buvo padaryta nusikalstama veika. Šios priežastys dažniausiai susijusios su privertimu asmenį padaryti atitinkamą nusikaltimą: pagal BK 147 straipsnio (prekyba žmonėmis), 147¹ straipsnio (išnaudojimas priverstiniam darbui ar paslaugoms), 157 straipsnio (vaiko pirkimas arba pardavimas) nuostatas, nuo baudžiamosios atsakomybės yra atleidžiamos šių nusikaltimų aukos, jei dėl jiems padaryto nusikaltimo poveikio jie patys buvo priversti daryti nusikalstamą veiką; pagal BK 291 straipsnio (neteisėtas valstybės sienos perėjimas) nuostatas nuo baudžiamosios atsakomybės atleidžiamas užsienietis, kuris neteisėtai atvyko į Lietuvos Respubliką turėdamas tikslą pasinaudoti prieglobsčio teise.

Antros grupės specialūs atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejai susiję su asmens savanorišku kreipimusi į valstybės teisėsaugos institucijas, prieš išaiškėjant nusikalstamos veikos padarymo faktui ir prieš pareiškiant asmeniui įtarimus dėl nusikalstamos veikos padarymo. Atskirais atvejais keliamas ir savanoriškumo prisipažinti apie paties padarytą nusikalstamą veiką reikalavimas ir (arba) aktyvi pagalba teisėsaugos institucijoms aiškinantis visas galimai padarytos nusikalstamos veikos aplinkybes ir kitus atsakingus asmenis. Tokios nuostatos įtvirtintos BK 114 straipsnyje (valstybės perversmas), 118 straipsnyje (padėjimas kitai valstybei veikti prieš Lietuvos Respubliką), 119 straipsnyje (šnipinėjimas), 147² straipsnyje (naudojimasis asmens priverstiniu darbu ar paslaugomis), 189¹ straipsnyje (neteisėtas praturtėjimas) ir 259 straipsnyje (neteisėtas disponavimas narkotinėmis ar psichotropinėmis medžiagomis be tikslo jas platinti).

Dviejuose BK straipsniuose, t. y. 226 (prekyba poveikiu) ir 227 (papirkimas), nustatyti dvigubi pirmiau aptarti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės reikalavimai: tam, kad asmuo būtų atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės už prekybą poveikiu arba papirkimą, turi būti nustatyta, kad iš jo buvo reikalaujama ar provokuojama duoti kyšį ir jis, tiesiogiai arba netiesiogiai pats ar per tarpininką pasiūlęs ar pažadėjęs duoti arba davęs kyšį, per įmanomai trumpiausią laiką, bet ne vėliau negu iki jo pripažinimo įtariamuoju, savanoriškai apie tai pranešė teisėsaugos institucijai.

Taigi baudžiamojo įstatymo normos, reguliuojančios specialiuosius atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindus, formuoja nuostatą, kad nuo baudžiamosios

atsakomybės turėtų būti atleidžiami tie asmenys, kurie dėl prieš juos padaryto nusikaltimo patys buvo priversti padaryti nusikalstamą veiką, ir tie, kurie, nors ir padarė nusikalstamą veiką, bet savanoriškai apie ją prisipažino ir suteikė daugiau papildomos informacijos, galinčios padėti atskleisti platesnį nusikalstamos veikos mastą. Kitaip tariant, baudžiamasis įstatymas siunčia žinią, kad net ir padarius tam tikrą nusikalstamą veiką už ją gali būti atleidžiama, jeigu dėl asmens pranešimo teisėsauga sužinojo apie rengiamą, daromą ar padarytą nusikalstamą veiką. Tą pagrindžia ir naujais BK pakeitimais – numatyta galimybė nuo baudžiamosios atsakomybės atleisti asmenis, padėjusius kitai valstybei ar jos organizacijai veikti prieš Lietuvos Respubliką (BK 118 straipsnis) ir šnipinėjusius užsienio valstybės naudai ir interesais (BK 119 straipsnis). Kaip nurodoma 2022 m. gegužės 24 d. priimto Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 9¹, 118 ir 119 straipsnių pakeitimo įstatymo Nr. XIV-1117 projekto aiškinamajame rašte, nuostatos dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės už šių nusikaltimų padarymą reikalingos, nes teisėsaugos institucijoms svarbu laiku gauti informacijos apie asmenų, galimai susijusių su užsienio valstybių žvalgybos ir saugumo institucijomis, veiklą ir ryšius Lietuvoje, užkirsti kelią neigiamų padarinių Lietuvos saugumui atsiradimui (Įstatymo projekto Nr. XIVP-1220 aiškinamasis raštas).

Taigi valstybė gali atleisti žmogui padarytą nusikalstamą veiką, jeigu jo pateikiama informacija atskleidžia pavojingesnės nusikalstamos veikos aplinkybes, ir jo neteisti ir nebausti. Šiuo atveju toks atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės yra tikrasis atleidimas – asmeniui tiesiog dovanojama.

Visi BK Specialiojoje dalyje nustatyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejai pasižymi tuo, kad jas aprašančios baudžiamojo įstatymo normos nekelia tokių doktrininių ir atitikties nekaltumo prezumpcijos principui problemų, kaip BK Bendrosios dalies atvejai.

Nė vienu specialiuoju atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atveju nėra kalbama apie „nusikalstamą veiką padariusį asmenį“, – visada vartojamas žodis „asmuo“. Tai reiškia, kad sprendimui dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės priimti nereikia nustatyti, kad asmuo tikrai padarė tą nusikalstamą veiką, surinkti ir įvertinti tai pagrindžiančius įrodymus. Ne vienu atveju net nustatomas konkretus terminas, iki kada turi būti atitinkamos sąlygos, kad asmuo galėtų būti atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės, – iki jo pripažinimo įtariamuoju (BK 118 straipsnio 3 dalis, 119 straipsnio 3 ir 4 dalys, 147² straipsnio 2 dalis, 189¹ straipsnio 2 dalis, 226 straipsnio 6 dalis, 227 straipsnio 6 dalis). Šiuo aspektu šie atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejai sutampa su BK 39¹ straipsnyje nustatytu atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindu, pagal kurį nuo atsakomybės atleidžiamas asmuo, įtariamasis dalyvavęs organizuotai grupei ar nusikalstamam susivienijimui darant nusikalstamas veikas arba priklausęs nusikalstamam susivienijimui. LAT yra išaiškinęs, kad minėtoji nuostata reiškia, kad visais atvejais nuo baudžiamosios atsakomybės

toks asmuo atleidžiamas ikiteisminio tyrimo metu (LAT 2023 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje). Nors procesiniu teisiniu požiūriu toks atleidimas nuo atsakomybės yra įmanomas ir vėlesnėse proceso stadijose, pavyzdžiui, išnagrinėjus bylą iš esmės (BPK 303 straipsnio 4 dalis), abejotina, kaip veiktų tokios normos, kuriomis būtų siekiama savanoriško asmens prisipažinimo ir aktyvios pagalbos tiriant pavojingesnes padarytas nusikalstamas veikas, jei asmeniui, aktyviai bendradarbiaujančiam su teisėsauga, nebūtų už tai garantuojama teisinė apsauga² nuo baudžiamojo persekiojimo.

Asmens atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės BK Specialiosios dalies numatytais atvejais, kurie dažniausiai susiję su asmens savanorišku kreipimusi į valstybės institucijas prieš išaiškėjant nusikalstamos veikos padarymo faktui, visais atvejais reiškia galutinį baudžiamųjų teisinių santykių nutraukimą be jokių teisinių priemonių taikymo. BK nenustatyta, kad asmeniui, atleistam nuo baudžiamosios atsakomybės BK Specialiosios dalies nustatytais pagrindais, būtų galima taikyti baudžiamojo poveikio priemones, kurių taikymas ir lemia BK Bendrojoje dalyje reglamentuojamo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės problematiką atsakomybės taikymo požiūriu.

Vadinasi, asmuo, atleistas nuo baudžiamosios atsakomybės specialiaisiais atvejais, nepatiria jokios neigiamos valstybės reakcijos į savo padarytą nusikalstamą veiką. Atleidus tokį asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės su juo yra galutinai, negrįžtamai ir be jokių teisinių pasekmių nutraukiami baudžiamieji teisiniai santykiai dėl faktiškai padarytos, bet nebūtinai teisiškai nustatytos nusikalstamos veikos. Prisiminus anksčiau aptartą metaforinę atleisto nuo baudžiamosios atsakomybės asmens padėties skalę, specialiuoju pagrindu nuo baudžiamosios atsakomybės atleistas asmuo yra net geresnėje teisinėje padėtyje nei išteisintas asmuo, nes išteisinti gali tik teismas galutiniu procesiniu bylos sprendimu – išteisinamuoju nuosprendžiu. Dauguma BK Specialiosios dalies atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejų asmeniui baudžiamoji byla net nepradedama.

Šiuo atveju svarbus aspektas yra ir tai, kad asmuo, atitinkantis BK Specialiojoje dalyje nustatytas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygas, nuo šios atsakomybės privalo būti atleistas. Iš esmės visos BK Specialiosios dalies normos, kalbančios apie atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, vartoja tą pačią lingvistinę konstrukciją: „asmuo“ ir „atleidžiamas“. Todėl, skirtingai nei BK Bendrosios dalies nustatytais atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės taikymo atvejais, kurių beveik visi (išskyrus BK 19 straipsnio 2 dalį ir BK 36 straipsnį) formuojami diskreciniu taikymo pagrindu „gali būti“, teisės taikytojui šiuo atveju nesuteikiama teisė spręsti, ar taikyti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės, ar netaikyti. Šia prasme BK Specialiojoje dalyje nustatyti atleidimo nuo bau-

2 Šiuo aspektu kyla atskira, šio tyrimo ribas peržengianti, teisinė teorinė ir praktinė problematika, kai asmuo, bijodamas gresiančios atsakomybės, gali sąmoningai duoti neteisingus ir kitus asmenis kaltinančius parodymus, o priimtas sprendimas dėl jo atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės yra įgijęs *res judicata* galią, negali būti peržiūrėtas ir panaikintas.

džiamosios atsakomybės atvejai dėl savo rezultato gali pasirodyti artimesni baudžiamąją atsakomybę šalinančioms aplinkybėms (BK V skyrius) nei BK VI skyriuje aprašytiems atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės atvejams. Kita vertus, galima atkreipti dėmesį į panašų privatinės teisės normų reguliavimą. CK 6.253 straipsnyje apibrėžiami atvejai, kada civilinė atsakomybė yra netaikoma arba asmuo gali būti atleistas nuo civilinės atsakomybės. Šiuo atveju civilinės atsakomybės netaikymas siejamas su atsakomybės neatsiradimu, kai asmens veiksmuose nėra būtinų sąlygų civilinei atsakomybei kilti (pavyzdžiui, kaltės ar priežastinio ryšio). Tuo tarpu atleidimas nuo civilinės atsakomybės reiškia tai, kad atitinkamos civilinės atsakomybės sąlygos egzistuoja, bet atsakovas įrodo esant vieną iš pagrindų, dėl kurių jis gali būti visiškai ar iš dalies atleistas nuo civilinės atsakomybės (Mikelėnas *et al.* 2003), todėl jam nekyla įprastinių civilinės atsakomybės padarinių (LAT 2006 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje).

Taigi asmeniui, atitinkančiam BK Specialiosios dalies atitinkamuose straipsniuose nustatytas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės sąlygas, baudžiamoji atsakomybė dėl faktiškai jo realizuotos nusikalstamos veikos sudėties neatsiranda. Aptarti atskirose BK dalyse įtvirtintų atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės rūšių skirtumai lemia išvadą, kad baudžiamajame įstatyme tuo pačiu pavadinimu vadinami iš esmės skirtingi teisiniai institutai. Vienas jų atitinka savo pavadinimo „atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės“ esmę ir prasmę ir reiškia tikrąjį baudžiamosios atsakomybės netaikymą, įrodžius tam tikrų sąlygų buvimą, o kitas taip pat įvardija kitokį nei įprasta asmens baudžiamosios atsakomybės klausimo išsprendimą, kuriuo, kaip nurodoma ir kasacinio teismo praktikoje, turi būti siekiama tų pačių tikslų kaip ir bausmės skyrimu (žr., pavyzdžiui, LAT 2021 m. spalio 21 d. nutartį baudžiamojoje byloje).

3. ATLEIDIMO NUO BAUDŽIAMOSIOS ATSAKOMYBĖS TEISINĖ PRIGIMTIS IR VIETA BAUDŽIAMOSIOS JUSTICIJOS SISTEMOJE

Baudžiamojo įstatymo sureguliuota teisinė realybė yra tokia, kad jame tuo pačiu pavadinimu yra įtvirtinti *de facto* skirtingi institutai, bet vieno iš jų paskirtis prieštarauja pavadinimui. Tokia padėtis greičiausiai susiklostė dėl to, kad į naująjį BK buvo perkeltas ir adaptuotas ankstesniojo, t. y. 1961 m. BK, reguliavimas. Vertinant istoriniu ir lyginamuoju požiūriu, „atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės“ teisinis reiškinytis kaip materialiosios teisės institutas buvo išplėtotas būtent sovietinėje baudžiamojoje teisėje (Gladkikh, Kurcheyev, 2015, p. 11), todėl ir Lietuvoje buvo įtvirtintas tuo metu taikytoje teisėje (Bagdžius, 2022, p. 82).

Šiuolaikinė Vakarų Europos šalių baudžiamoji politika taip pat orientuojama į socialinės taikos, didesnės siekiamybės nei kaltininko nubaudimas, atkūrimą (atkuria-

mojo teisingumo koncepcija) (plačiau apie tai: Kietytė *et al.*, 2006; Michailovič *et al.*, 2014), kuris teisiniu požiūriu įtvirtinamas įvairiomis formomis, pavyzdžiui, susitaikymo institutas, žalos atlyginimas, socialinio ugdymo kursai, įvairios baudžiamojo proceso nutraukimo galimybės, probacija, bendruomeninės bausmės, viešieji darbai, namų areštas, laisvės atėmimo vykdymo supaprastinimas arba sąlygų švelninimas, įvairios socialiniams gebėjimams skatinti skirtos programos ir pan. (Sakalauskas *et al.*, 2012, p. 25). Todėl Vakarų Europos šalyse daugiau dominuoja įvairios procesinės diversijos formos, kuriomis baudžiamasis procesas dėl nusikalstamų veikų nutraukiamas iki teismo, taikant baudžiamajai atsakomybei alternatyvias priemones (plačiau apie tai: Tak, 2008; Ažubalytė, 2006; Ažubalytė, 2008; Jovanović, Stanisavljević, 2013), o atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas randamas daugelio Rytų Europos šalių ir buvusių sovietinių respublikų baudžiamuosiuose įstatymuose.

Įtvirtinti diskrecinio baudžiamojo persekiojimo principą ar išplėsti jo taikymą, kaip vieną iš priemonių supaprastinti baudžiamąjį procesą, nurodė Europos Tarybos Ministrų Komitetas savo rekomendacijose „Dėl baudžiamosios justicijos sistemos supaprastinimo“, be kita ko, pažymėdamas, kad valstybės narės, nustatydamos diskrecinį baudžiamąjį persekiojimą, turi atsižvelgti į savo istorinę raidą ir konstitucijas (Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1987 m. rekomendacija...). Būtent poreikis mažinti institucijų darbo krūvį lemia, kad šalia bendrojo (pilno) proceso valstybių baudžiamuosiuose įstatymuose atsiranda galimybė greičiau ir paprasčiau spręsti baudžiamąsias bylas (Jovanović, Stanisavljević, 2013, p. 5). Lietuvoje tokio supaprastinimo priemonės yra pagreitintas procesas, teismo baudžiamojo įsakymo priėmimas, sutrumpintas įrodymų tyrimas teisme ir bylos nutraukimas atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės (Goda, 2012a, p. 448).

Baudžiamosios teisės doktrinoje beveik nėra prieštaravimų dėl to, kad BK VI skyriuje reguliuojamas institutas yra baudžiamojo proceso diversijos forma. Nors teisės mokslininkai įvairiais aspektais kritikavo tokį proceso tikslų siekimą taikant materialiąsias teisės normas, teisės taikymo praktika šiuo atveju atrodo įsitvirtinusi, o tolesnis šios temos eskalavimas, ko gero, nepakyla virš teorinio lygmens. Vis dėlto, šio straipsnio autoriaus nuomone, atsakymų į šiuos doktrinoje keliamus, bet vis dar neišspręstus klausimus paieškos yra būtinos iki jų galutinio suradimo. Pirmiau aprašyta atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės problematika lemia, kad mūsų šalyje taikomų institutų pozicionavimas kaip pažangaus vakarietiško baudžiamojo proceso diferenciacijos formų atitiktis stovi ant gana kreivo pamato, kuris gali būti grįstas pažeidžiant esmines konstitucines ir konvencines nekaltumo prezumpcijos principo nuostatas.

Tokią prieštarą, autoriaus nuomone, nulemia vienintelis faktorius – dviejų tos pačios teisės šakos (baudžiamosios) pošakių (materialiosios ir proceso teisės) „nesusikalbėjimas“ dėl to, kad procesinių tikslų siekiama taikant materialinės teisės institutus, kurie visų pirma buvo kurti siekiant ne procesinių, bet materialinių teisinių tikslų

(individualizuoti baudžiamąją atsakomybę, suteikti daugiau alternatyvų baudžiamosios atsakomybės klausimo išsprendimui). Todėl geriausia išeitis iš tokios situacijos atrodytų atsisakyti traktuoti atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės kaip tarpšakinį institutą. A. Baranskaitė, analizavusi BK 38 straipsnyje įtvirtintą atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui susitaikius su nukentėjusiuoju, siūlė BK VI skyriaus institutus pervadinti (perkelti) į atleidimą nuo baumės (Baranskaitė, 2007, p. 80–81). Tiesa, mokslininkė savo darbuose iš esmės atmetė neteisminę (neatitinkančią bendrojo procesinio asmens kaltės įrodymo ir nustatymo) baudžiamosios atsakomybės išsprendimo galimybę.

Autoriaus nuomone, šiame straipsnyje analizuojama teisinė ir doktrininė atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės problematika gali būti sprendžiama BK VI skyrių pertvarkant į proceso teisės institutą, t. y. atleidimą nuo baudžiamosios atsakomybės nustatant kaip baudžiamojo proceso pabaigos (visiškos arba sąlyginės) pagrindą. Žinoma, vertinant dabartinę baudžiamąją teisinę reglamentavimą ir susiklosčiusią praktiką, pateiktą mintį galima būtų kritikuoti kaip nereikalingą ir teisinės technikos požiūriu pernelyg sudėtingą siūlymą, – juk ir dabar baudžiamasis procesas užbaigiamas atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės, vis dėlto pirmiau išanalizuotos problemos lemia tai, kad dabartinis modelis ne tik nepadeda efektyviai siekti tų tikslų, dėl kurių yra taikomas kaip proceso diversija, bet ir akivaizdžiai netenkina materialiajai teisei būtino tikslumo ir apibrėžtumo reikalavimo.

Geriausias pavyzdys galėtų būti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės dėl nusikaltimo mažareikšmiškumo institutas (BK 37 straipsnis). Būna atvejų, kai faktiškai padaryta veika formaliai nors ir atitinka BK aprašyto nusikaltimo sudėties požymius, bet akivaizdžiai yra mažareikšmė; dėl jos valstybei tiesiog neverta pradėti baudžiamojo proceso, bet ikiteisminio tyrimo pareigūnams nėra suteikta diskrecija nekelti bylos. Todėl net ir dėl smulkių, akivaizdžiai mažareikšmių atvejų turi būti pradedamas ikiteisminis tyrimas, vykti duomenų rinkimas ir vertinimas bei nustatinėjama, ar asmuo tikrai padarė nusikalstamą veiką, ir tik visa tai nustačius galima spręsti dėl proceso nutraukimo. Jei to neįvyksta ikiteisminio tyrimo stadijoje ir byla patenka teismui, visas valstybės baudžiamosios justicijos aparatas būna įdarbintas tirti ir nagrinėti iš esmės neperspektyvią bylą, kurios apskritai galėjo nebūti, o tam sugaištas laikas, žmogiškieji ir finansiniai ištekliai būtų buvę skirti sudėtingoms byloms spręsti.

Tokią situaciją vis dėlto programuoja ne atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutas, o vyraujanti baudžiamoji procesinė paradigma, pagrįsta legalumo principo dominavimu prieš proceso tikslingumo principą. Lietuvos baudžiamojo proceso teisės teorijoje priimta laikytis pozicijos, kad Lietuvos baudžiamajame procese vyrauja tiriamojo (arba mišriojo) teorinio modelio pagrindai (Goda *et al.*, 2011, p. 14). O paties proceso vienas iš pagrindinių tikslų, aiškinant tiek BPK 1 straipsnyje įtvirtintą paskirtį,

tiesioginio įrodinėjimo tikslą (Goda *et al.*, 2011, p. 14), yra įrodymų visuma pagrįstos materialiosios tiesos nustatymas byloje.

Tuo tarpu Vakarų Europos valstybėse (Vokietijoje, Prancūzijoje), užkertant kelią beprasmiams baudžiamiesiems procesams, buvo įtvirtintas tikslingumo principas, kuris, kaip pažymi K. Grinevičiūtė ir I. Vitkutė-Zvezdinienė, yra kildinamas ne iš baudžiamosios teisės, o iš baudžiamojo proceso teisės normų. Dėl to mažareikšmiškumo institutas išimtinai priskiriamas baudžiamojo proceso teisei. Mažareikšmio padaryto nusikaltimo atveju, nors įtariamas asmuo nustatytas, sprendimas nutraukti bylą grindžiamas tikslingumo principu ir baudžiamasis persekiojimas nutraukiamas nesant viešojo intereso pažeidimo (Grinevičiūtė, Vitkutė-Zvezdinienė, 2020, p. 139).

Kintamas paradigmatis požiūris į baudžiamųjų teisinių konfliktų sprendimą pagrįstas baudžiamojo proceso tikslingumo principo idėja (plačiau apie tikslingumo principą: Goda, 1999; Ažubalytė, 2001; Grinevičiūtė, Vitkutė-Zvezdinienė, 2020), reiškiančia, kad vystantis visuomeniniams santykiams, kartu keičiantis ir nusikalstamų veikų pobūdžiui, atsakas tokias veikas padariusiems asmenims turi būti efektyvus. Tai yra tam tikra priešara baudžiamojo proceso legalumo principui, pagal kurį reikalaujama kiekvienu atveju, kai paaiškėja nusikalstamos veikos padarymo faktas, į jį reaguoti didžiausiomis pastangomis. Paprastesnis, greitesnis ir pigesnis baudžiamasis procesas nėra įmanomas taikant vieną procesinę formą. Todėl Europoje pradėtos kurti įvairios tradiciniam teisminiam nagrinėjimui alternatyvios supaprastinto baudžiamojo proceso procedūros, pagrįstos atkuriamojo teisingumo ir konfliktų sprendimo formomis. 2013 m. Europos saugumo ir plėtros organizacijos atlikto tyrimo duomenimis, Europoje vis labiau pasikliaujama alternatyviomis ir įvairiomis supaprastintomis procedūromis: tam tikrų proceso etapų atsisakymu, supaprastintu įrodymų tyrimu teisme, nuosprendžio priėmimu be ikiteisminio tyrimo etapo, pagreintu procesu, baudžiamojo įsakymo išdavimu ir kt. (Jovanovič, Stanisavlejič, 2013). Įsivyravęs požiūris, kad tradicinės bausmių vykdymo institucijos dažniausiai nepasiekia joms keliamų tikslų taikydamos vien baudimo, atpildo, įsakymų ir kontrolės priemones, suteikė pagrindą permąstyti valstybės atsako į nusikalstamas veikas priemones ir pirmenybę teikti sutarimu pagrįstų sprendimų paieškoms. Bendrosios teisės tradicijos šalyse susiformavusi „teisių atsisakymo“ (angl. *waiver rights*) doktrina tapo neatsiejama Europoje dominuojančios kontinentinės baudžiamosios teisės sudedamąja dalimi, modifikuojančia inkvizicinę baudžiamojo proceso kaip materialiosios tiesos kiekvienoje byloje nustatymo paradigmą (Garbatavičiūtė, 2020, p. 91).

Jau ir dabar nutraukiant ikiteisminį tyrimą ar baudžiamąją bylą ir asmenį atleidžiant bet kuriuo BK VI skyriuje nustatytu atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindu baudžiamasis procesas tampa panašesnis ne į materialiosios tiesos paiešką, bet į baudžiamojo konflikto išsprendimo būdą.

Pertvarkius BK VI skyriaus atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindus į diskrecinio baudžiamojo proceso pabaigos formas, būtų pasiekiami tie patys tikslai, kurių naudojantis tokiu institutu siekiama ir šiuo metu, t. y. esant tam tikroms sąlygoms atsisakoma nusikalstamą veiką padariusį asmenį teisti ir bausti, tai būtų atliekama daug veiksmingiau ir pagrįsčiau. Sąlygiškai arba besąlygiškai nutraukus baudžiamąją bylą remiantis procesiniais teisiniais pagrindais, būtų išvengiama abejonių, ar asmuo *de facto* nebuvo nuteistas neužtikrinus nekaltumo prezumpcijos imperatyvo. Tokia baudžiamųjų teisiųjų santykių pabaiga neverstų sukti galvos dėl asmens teisinio statuso, būtų visiškai nesudėtinga atnaujinti bylą, jei sprendimas dėl proceso pabaigos būtų nustatytas su terminu, per kurį šis procesas dar galėtų būti atnaujintas (kaip susitaikymo ir laidavimo atvejais). Atitinkamai, taikant kitokias prevencines priemones, kuriomis nesiekama nubaudimo tikslų, nekiltų ir dvigubo baudimo problemos, jei asmuo, kuriam byla nutraukta, neįgyvendintų jam nustatytų ar paties prisiimtų įsipareigojimų, nors jau būtų įgyvendinęs jam paskirtus teisinius įpareigojimus.

Tokia BK Bendrojoje dalyje įtvirtinto atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės transformacija baudžiamąją procesinę prasme būtų laikytina revoliucine. Ne tik galėtų pasikeisti požiūris, kad ne visos faktiškai padarytos nusikalstamos veikos vertos rimtos valstybės reakcijos ir didelių išteklių, o tokių formų kaip susitaikymas ir laidavimas išskėlimas į baudžiamojo proceso teisės sistemą galėtų paskatinti suformuoti mediacijos baudžiamajame procese ar proceso užbaigimo susitarimu institutus. Galvojant apie tokio pasiūlymo įgyvendinimą atrodo, kad dalis BK VI skyriuje esančių atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindų, pavyzdžiui, praradus pavojingumą (BK 36 straipsnis) ar dėl lengvinančių aplinkybių (BK 39 straipsnis), iš tiesų galėtų tapti atleidimo nuo bausmės formomis. Kita vertus, kaip galima spręsti ir iš, *inter alia*, Konstitucinio Teismo 2022 m. spalio 20 d. nutarimo, Lietuvos teisinė bazė nusikalstamą veiką padariusio, bet nuo baudžiamosios atsakomybės atleisto asmens sąvoką jau yra adaptavusi teisės normų, nustatančių nepriekaištingos reputacijos reikalavimą, reguliavimui. Taigi toks pasiūlymas, nors ir padedantis suderinti baudžiamosios ir baudžiamojo proceso teisės institutus bei pašalinantis esmines vidines instituto prieštaras, reikalautų itin didelių teisėkūros pastangų, dėl to gali būti nepatrauklus ir nesulaukti įgyvendinimo vien dėl pragmatinių sumetimų. Lieka tik tikėtis, kad šiuo metu galiojantis teisinis mechanizmas (prie teisinės išvados, kad įtariamasis (kaltinamasis) padarė nusikalstamą veiką, priinama prokuroro nutarimu, kurį rezoliucija ar nutartimi patvirtina ikiteisminio tyrimo teisėjas (BPK 214 straipsnis)) atitiktų EŽTT jurisprudencijoje pripažintą teisių atsisakymo doktriną, jei kas nors tokį mechanizmą pamėgintų „ištestuoti“ nacionaliniu ar supranacionaliniu teisiniu būdu teisės į teisingą teismą ir nekaltumo prezumpciją kontekste.

IŠVADOS

1. Atleidimas nuo teisinės atsakomybės reiškia atsisakymą dėl tam tikrų priežasčių ją taikyti, nors galbūt egzistuoja visi tos teisinės atsakomybės taikymo pagrindai. BK VI skyriuje įtvirtinto atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindų negalima pripažinti atitinkančiais atleidimo nuo atsakomybės koncepciją. Toks baudžiamųjų teisinių santykių užbaigimas galimas tik teisiškai nustatčius, kad asmuo padarė jam inkriminuotą nusikalstamą veiką. Dėl šios teisinės išvados, kuri gali būti padaroma ir be įprasto teismo nagrinėjimo – ikiteisminio tyrimo metu, asmuo patiria panašaus pobūdžio teisinių suvaržymų kaip ir nuteisti asmenys, nes atskirais atvejais jie nebebus laikomi nepriekaištingos reputacijos, dėl to jiems atsiras kliūčių užsiimti tam tikra veikla ar dirbti tam tikrą darbą. Šiais pagrindais atleistiems nuo baudžiamosios atsakomybės asmenims yra taikomos bausmės artimos teismo poveikio priemonės. Sprendimas dėl atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės BK VI skyriaus pagrindais rezultato požiūriu yra kitokia baudžiamosios atsakomybės įgyvendinimo forma, bet ne atleidimas nuo jos.
2. Tikroju atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės institutu pripažintinos tik BK Specialiosios dalies normos, nustatančios individualius atvejus, kai asmenys, padarę konkretus nusikalstamas veikas, atleidžiami nuo atsakomybės už jas. Tokie atleisti asmenys nėra laikomi „padarę nusikalstamą veiką“, todėl jiems nekyla iš to išplaukiančių neigiamų teisinių pasekmių, taip pat nėra galimybės jiems taikyti ir baudžiamąjį poveikio priemonių. Priėmus sprendimą dėl asmens atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, baudžiamieji teisiniai santykiai tarp nusikalstamą veiką padariusio asmens ir valstybės yra negrįžtamai nutraukiami. Teisiniai skirtumai tarp atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės, numatyto BK Bendrojoje dalyje ir BK Specialiojoje dalyje, yra esminiai, taigi tuo pačiu terminu vadinami visai skirtingo pobūdžio teisiniai institutai, iš kurių tik vienas atitinka atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės kaip atsakomybės netaikymo sampratą.
3. Tokios teisinės priemonės, kokios nustatytos BK VI skyriuje ir pavadintos atleidimu nuo baudžiamosios atsakomybės, yra procesinės teisinės prigimties, užsienio valstybėse taikomos kaip diskrecinio baudžiamąjį proceso pagrindai. Lietuvos BK VI skyriuje nustatyti atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės pagrindai taip pat traktuojami kaip proceso diversija, tačiau būtent dėl šios priežasties (procesinių tikslų siekimo materialiosios teisės normomis) ir kyla sudėtingas teorinis teisinis diskursas dėl tokio mechanizmo pagrįstumo ir atitikties iš nekaltumo prezumpcijos kylančioms reikalavimams. Doktrininės ir teisinės BK VI skyriaus priemonių taikymo ir interpretavimo problemos būtų išspręstos, suregulavus jas jų prigimtinėje teisės šakoje – baudžiamąjį proceso teisėje kaip diskrecinius baudžiamąjį proceso pabai-

gos pagrindus. Tokia teisinė reforma galėtų iš esmės atnaujinti požiūrį į baudžiamąjį procesą Lietuvoje – ne tik įtvirtinus galimybę atsakyti kelti baudžiamąją bylą dėl veikos mažareikšmiškumo, bet ir suteikus pagrindą kitiems pažangiems baudžiamųjų konfliktų sprendimo būdams – mediacijai, proceso užbaigimui susitarimu ir pan.

ŠALTINIAI IR LITERATŪRA

Norminiai teisės aktai

- Lietuvos Respublikos baudžiamasis kodeksas, su pakeitimais ir papildymais (2000). *Valstybės žinios*, 89-2741.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo proceso kodeksas, su pakeitimais ir papildymais (2002). *Valstybės žinios*, 37-1341.
- Lietuvos Tarybų Socialistinės Respublikos baudžiamasis kodeksas (1961). *Vyriausybės žinios*, Nr. 18-148.
- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 9-1, 118 ir 119 straipsnių pakeitimo įstatymas Nr. XIV-1117. TAR, Nr. 11875, 2022.

Specialioji literatūra

- Ažubalytė, R. (2001). Legalumo ir tikslingumo principai vykdant baudžiamąjį persekiojimą: ištakos, raida, tendencijos. *Jurisprudencija*, 21(13), p. 88–100.
- Ažubalytė, R. (2006). Diskrecinio baudžiamojo persekiojimo ir atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės santykis. *Jurisprudencija*, 1(79), p. 16–24.
- Ažubalytė, R. (2008). Alternatyvūs baudžiamojo konflikto sprendimo būdai nagrinėjant bylą teisme. *Jurisprudencija*, 6(108), p. 41–47.
- Bagdžius, J. (2022). *Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės pagal laidavimą*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Baranskaitė, A. (2005). *Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės kaltininkui ir nukentėjusiajam susitaikius*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai (teisė). Vilnius: Vilniaus universitetas.
- Baranskaitė, A., Prapiestis, J. (2006). Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės Konstitucijos ir konstitucinės jurisprudencijos kontekste. *Jurisprudencija*, 7(85) p. 30–41.
- Baranskaitė, A. (2007). *Taikos sutartis baudžiamojoje teisėje*. Vilnius: Teisinės informacijos centras.
- Baranskaitė, A. (2009). Humanizmo principas atleidimo nuo baudžiamosios atsakomybės instituto istorinės raidos kontekste. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), p. 179–194.
- Drakšas, R. (2004). Baudžiamojo poveikio priemonės kaip baudžiamosios atsakomybės realizavimo forma. *Teisė*, 50, p. 26–35.
- Fedosiuik, O. (2014). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso galiojimo dešimtmetis: pamąstymai apie nepasiteisinusius lūkesčius, esamą būklę ir tolesnę raidą. Iš: *Globalizacijos iššūkiai baudžiamajai justicijai. Recenzuotų mokslinių straipsnių baudžiamosios teisės, bausmių vykdymo ir baudžiamojo proceso klausimais rinkinys*. Vilnius: Registrų centras.
- Garbatavičiūtė, S. (2020). *Reshaping plea bargaining in European criminal justice*. Daktorska disertacija. Ljubljana: Univerza v Ljubljani.
- Gladkikh, V. I., Kurcheyev, V. S. (2015). *Ugolovnoye pravo Rossii. Obshchaya i Osobennaya chasty: Uchebnik*. Novosibirskiy gosudarstvennyy universitet.

- Goda, G. (1999). Baudžiamojo proceso raidos tendencijos Europoje. *Teisės problemos*, 3.
- Goda, G. et al. (2011). *Baudžiamojo proceso teisė*. Vadovėlis. 2-oji pataisyta ir papildyta laida. Vilnius: VĮ Registrų centras.
- Goda, G. (2012 a). Galimybė įgyvendinti baudžiamojo proceso uždavinius baudžiamąją bylą užbaigiant sandoriu. Iš: *Nepriklausomos Lietuvos teisė: praeitis, dabartis ir ateitis*. Vilnius: Vilniaus universiteto Teisės fakulteto Alumni draugija.
- Grinevičiūtė, K.; Vitkutė-Zvezdinienė, I. (2020). Mažareikšmiškumo koncepcijos kilmė ir baudžiamoji teisinė reikšmė Lietuvos teismų praktikoje. *Jurisprudencija*, 27(1), p. 130–148.
- Jovanović, I., Stanisavljević, M. (2013). *Simplified forms of procedure in criminal matters. Regional criminal procedure legislation and experiences in application*. OSCE Mission to Serbia.
- Kietytė L. et al. (2006) *Atkuriamasis teisingumas: samprata, tarptautinių dokumentų rekomendacijų, užsienio valstybių patirties apžvalga, atkuriamojo teisingumo sistemos kūrimo sąlygų analizė ir pasiūlymai dėl jos kūrimo Lietuvoje*. Vilnius: Teisės institutas.
- Michailovič I. et al. (2014). *Atkuriamojo teisingumo perspektyvos Lietuvoje*. Vilnius: Teisės institutas.
- Mikelėnas, V. et al. (2003) *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia.
- Piesliakas, V. (1979). Atleidimas nuo baudžiamosios atsakomybės. *Socialistinė teisė*.
- Piesliakas, V. (2008). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Antroji knyga*. Vilnius: Justitia.
- Prapiestis, J., Švedas, G. (2011). Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso raidos dešimtmetis: raidos pamokos ir perspektyvos. Iš: *Lietuvos Respublikos baudžiamajam kodeksui – 10 metų*. Vilnius: VĮ Registrų centras.
- Sakalauskas, G. et al. (2012). *Baudžiamoji politika Lietuvoje: tendencijos ir lyginamieji aspektai*. Vilnius: Teisės institutas.
- Simester, A. P. (2021). *Fundamentals of criminal law: Responsibility, Culpability and Wrongdoing*. Oxford University Press.
- Sverchkov, V. V. (2008). *Osvobozhdeniye ot ugolovnoy otvetstvennosti, prekrashcheniye ugolovnogo dela (presledovaniya), otkaz v yego vobuzhdenii: problemy teorii i praktiki*. Yuridicheskij centr.
- Švedas, G. et al. (2019). *Lietuvos baudžiamoji teisė. Bendroji dalis*. 1 dalis. Vilniaus universiteto vadovėlis. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla.
- Tak, P. J. P. (2008). *Methods of diversion used by the prosecution services in The Netherlands and other Western European countries* [interaktyvus] https://www.unafei.or.jp/publications/pdf/RS_No74/No74_07VE_Tak.pdf [žiūrėta 2023 m. lapkričio 30 d.].
- Vitkutė-Zvezdinienė, I. (2009) Nekaltumo prezumpcijos principo įgyvendinimo problemos atleidžiant asmenį nuo baudžiamosios atsakomybės. *Socialinių mokslų studijos*, 4(4), p. 231–242.
- Višinskis, G. (2015). *Baudžiamoji atsakomybė už savavaldžiavimą*. Daktaro disertacija. Socialiniai mokslai, teisė (01 S). Vilnius: Vilniaus universitetas.

Teismų praktika

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo doktrina

Lietuvos Respublikos Konstitucinio Teismo 2022 m. spalio 20 d. nutarimas „Dėl Lietuvos Respublikos vidaus tarnybos statuto (2018 m. birželio 29 d. redakcija) 9 straipsnio 2 dalies 2 punkto, 9 straipsnio 2 dalies (2021 m. gruodžio 23 d. redakcija) 3 punkto atitikties Lietuvos Respublikos Konstitucijai“. TAR, 2022, Nr. 21298.

Lietuvos bendrosios kompetencijos teismų praktika

- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2006 m. balandžio 12 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-273/2006.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2008 m. sausio 15 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-P-100/2008.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2010 m. balandžio 6 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-216/2010.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2011 m. rugsėjo 20 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-396/2011.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2013 m. gruodžio 23 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-591/2013.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2015 m. vasario 10 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-86-895/2015.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2018 m. balandžio 17 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-136-699/2018.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. spalio 21 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-181-788/2021.
- Lietuvos Aukščiausiojo Teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2023 m. lapkričio 22 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 2K-236-495/2023.
- Vilniaus apygardos teismo Baudžiamųjų bylų skyriaus 2021 m. gegužės 26 d. nutartis baudžiamojoje byloje Nr. 1A-323-312/2021.

Užsienio teismų praktika

- Europos Žmogaus Teisių Teismo 2013 m. liepos 12 d. sprendimas byloje *Allen prieš Jungtinę Karalystę*, pareiškimo Nr. 25424/09.
- Europos Žmogaus Teisių Teismo 2014 m. spalio 28 d. sprendimas byloje *Peltereau-Villeneuve prieš Šveicariją*, pareiškimo Nr. 60101/09.

*Kiti šaltiniai**Travaux préparatoires*

- Lietuvos Respublikos baudžiamojo kodekso 9-1, 118 ir 119 straipsnių pakeitimo įstatymo projekto Nr. XIVP-1220 aiškinamasis raštas [interaktyvus]. XIVP-1220 AIŠKINAMASIS RAŠTAS dėl įstatymų projektų Reg. Nr. XIVP-1220, XIVP-1221 (lrs.lt) [žiūrėta 2023 m. lapkričio 25 d.]

Rekomendacijos

- Europos Tarybos Ministrų Komiteto 1987 m. rekomendacija R(80)18 dėl baudžiamojo proceso supaprastinimo [interaktyvus] [https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkanunteklifi/recR\(87\)18e.pdf](https://www.barobirlik.org.tr/dosyalar/duyurular/hsykkanunteklifi/recR(87)18e.pdf) [žiūrėta 2023 m. lapkričio 30 d.].